

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

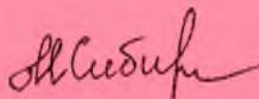
СИБІРЯКОВА-ХІХЛОВСЬКА МАРІАННА ІГОРІВНА

УДК: 378.97+378.126+378.978

**ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ СПРИЙНЯТТЯ ПОЛІФОНІЇ
У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ**

13.00.02 - теорія та методика навчання (музика і музичне виховання)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук



Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Південноукраїнському державному педагогічному університеті ім. К.Д.Ушинського, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент
Реброва Олена Євгенівна,
Південноукраїнський державний
педагогічний університет
ім. К.Д.Ушинського, доцент кафедри
музично-інструментальної та
хореографічної підготовки.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор,
Щолокова Ольга Пилипівна,
Національний педагогічний університет
ім. М.П.Драгоманова, завідувач
кафедри фортепіанного виконавства
та художньої культури;

кандидат педагогічних наук, доцент,
Пермінова Світлана Олександрівна,
Київський національний університет
культури і мистецтва, заступник
директора Інституту культури КНУКіМ.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена потребами сучасної педагогічної освіти в удосконаленні процесу професійної підготовки фахівців різних галузей. В Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, в Законі України “Про вищу освіту” йдеться про необхідність модернізувати зміст і методичне забезпечення навчального процесу, застосовувати ефективні засоби педагогічного впливу на особу майбутнього вчителя з метою підвищення його професійного рівня, загальної культури, творчого потенціалу.

Демократичні зрушення в суспільстві актуалізували проблему духовного розвитку особистості. У цьому процесі вагомого значення набуває музичне навчання і виховання. Важливою проблемою підготовки фахівців в системі музично-педагогічної освіти є вироблення навичок сприйняття музики різних стилів, зокрема поліфонії. Поліфонічна музика вважається найскладнішою для сприйняття та виконання, що потребує від студента-музиканта комплексу відповідних знань, а також умінь та навичок їх практичного застосування. Важливість досліджуваної проблеми підтверджується специфікою музики ХХ ст., що характеризується поліфонізацією музичної тканини як художньо-образного засобу у творах різних жанрів і стилів. Тому здатність студента диференційовано цілісно сприймати поліфонію сприяє розумінню та художній інтерпретації музичного образу, що є визначальним у професійній підготовці майбутнього вчителя музики.

Педагогічна практика показала, що студенти не готові до самостійного аналізу та вивчення поліфонічних творів. Це зумовлено, з одного боку складністю поліфонічної фактури, з іншого – відсутністю відповідної довузівської підготовки студентів. Адже курс поліфонії не викладається ані в музичних школах, ані в музично-педагогічних закладах I-II рівнів акредитації. Наслідком цього є низький рівень знань з історії й теорії поліфонії у майбутніх учителів музики, здатності художньо-образно сприймати та виконувати поліфонічні твори. Набуття таких знань і навичок у навчальному процесі й передбачає формування досвіду сприйняття поліфонії. Тому вища школа має приділяти цьому процесу спеціальну педагогічну увагу.

Аналіз наукової літератури переконав, що питання історії й теорії поліфонії широко досліджуються в музикознавчих і педагогічних працях С.Григор'єва, Р.Грубера, Ю.Євдокімової, Т.Мюллера, С.Павлюченко, Г.Побережної, В.Протопопова, М.Ройтерштейна, С.Скрєбкова, Ю.Холопова, Т.Щериці; проблеми поліфонічного сприйняття та мислення – у дослідженнях О.Дмитрієва, Т.Кравцова, Е.Курта, Г.Титова, Т.Франтової, Л.Цурканенко, К.Южак; питання виконавської інтерпретації поліфонії – у методичних розробках і рекомендаціях О.Алексєва, Л.Баренбойма, І.Браудо, О.Гольдсвейзера, Г.Нейгауза, Л.Ніколаєва, І.Калініної, Б.Міліча, Г.Ципіна. Специфіку поліфонічного слуху та проблеми його розвитку розглянуто в музично-педагогічних концепціях Г.Дубініної, А.Каузової, Т.Курасової, Г.Меліксетян, С.Пермінової, З.Рінкявічуса, В.Спиридонової; використання елементів поліфонії в школі – у працях Ю.Алієва, М.Копитмана, І.Лєскової, Л.Ранацької, В.Островського, М.Сидіра.

Термін “поліфонія” у XX ст. науковці Л.Вікуліна, С.Ейзенштейн, М.Корешкова, В.Ландсбергіс, З.Лісса, В.Мейєрхольд, М.Шинкарьова використовують як метафору під час аналізу творів літератури, живопису, хореографії, театрального та кіномистецтва для позначення подібних до поліфонії явищ. Включення вищезазначених дисциплін до програмних вимог загальноосвітньої школи за освітньою галуззю “Мистецтво” актуалізувало проблему методичного забезпечення цього процесу (Л.Масол, Н.Міропольська, О.Щолокова). Метафору “поліфонія” застосовано також для пояснення процесу і результату діалогічних відносин (М.Бахтін), принципу існування культури (В.Біблер, О.Кривцун, О.Чукуров, Е.Левінас). Педагогічний потенціал вищезазначених наукових висновків може бути використаним для формування у студента-музиканта знань та умінь, що зумовлюють: усвідомлення багатозначності терміну “поліфонія”; розуміння та інтерпретацію художнього образу поліфонічних творів; врахування думок та уявлень учнів з конкретного музичного твору, що створюють “поліфонію” сприйняття образу, об’єднану художньою ідеєю композитора.

Незважаючи на значний інтерес дослідників до питань поліфонії, в музичній педагогіці очевидною є суперечність між усталеністю поліфонії як феномену музичного мистецтва і низьким рівнем історико-теоретичних знань з поліфонії та навичок її сприйняття у студентів-музикантів; між вимогами до професійного виконання поліфонічних творів і низьким рівнем сформованості умінь самостійної роботи над ними; між значною кількістю творів поліфонічного стилю і обмеженістю їх використання у процесі музично-педагогічного навчання; між майже тисячолітнім розвитком професійного поліфонічного мистецтва і недостатнім рівнем досвіду сприйняття поліфонії у студентів-музикантів; між поширеним використанням терміна “поліфонія” в мистецтві, філософії та культурології і відсутністю відповідних уявлень у майбутніх фахівців; між гуманістичними потребами музичної педагогіки та недостатнім використанням “діалогової стратегії педагогічної діяльності” (О.Рудницька).

Зважаючи на це, можна стверджувати, що формування досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики є актуальною проблемою, що досі не була предметом спеціального наукового дослідження. Вимагають розкриття питання змісту й структури такого досвіду; не визначено педагогічних умов і не розроблено адекватної методики формування цієї важливої складової професійної підготовки майбутніх учителів музики у вищих педагогічних навчальних закладах. Все це й зумовило вибір теми дослідження: “Формування досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики”.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження передбачена планом науково-дослідної роботи кафедри музично-інструментальної та хореографічної підготовки Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського “Методологічні та методичні засади формування професійної компетентності майбутніх вчителів в галузі мистецької освіти”.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (протокол №5 від

25 грудня 2003 року) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол №4 від 28 квітня 2004 року).

Об'єкт дослідження – процес підготовки майбутніх учителів музики у вищих педагогічних навчальних закладах.

Предмет дослідження – формування досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику поетапного формування досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики в навчальному процесі.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

- уточнити етапи розвитку поліфонічного стилю, дослідити особливості застосування терміна “поліфонія” в мистецтві, філософії, визначити аспекти дослідження поліфонії в сучасній науковій думці;

- розкрити сутність понять “музичний слуховий досвід”, “досвід сприйняття поліфонії”, науково обґрунтувати сутність і структуру досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики;

- розробити критерії, показники та встановити рівні сформованості досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики;

- визначити й обґрунтувати педагогічні умови, що забезпечують формування досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики;

- розробити ефективні інноваційні методи розвитку навичок сприйняття поліфонії;

- експериментально перевірити методику поетапного формування досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики.

Методологічну основу дослідження становлять концептуальні положення музикознавчої та педагогічної науки з питань сутності, структури, сталості та психологічних механізмів музичного сприйняття, музично-естетичного досвіду, сприйняття поліфонії; методичні засади формування навичок сприйняття поліфонії в умовах музично-теоретичної та музично-виконавської діяльності.

Теоретичну основу дослідження складають: наукові принципи системного підходу та інтеграції (В.Ковальчук, Л.Моїсєєв, О.Рудницька, В.Садовський, О.Яцій); філософські концепції діалогу (М.Бахтін, В.Біблер, М.Бубер) та його педагогічний контекст (Л.Зазуліна, В.Морозов, В.Осетинський, М.Тоба); філософські та психологічні дослідження сутності та особливостей накопичення досвіду (К.Платонов, Я.Пономарьов, А.Ребер, О.Семенов, О.Лактіонов, І.Лялюк, М.Холодна); наукові дослідження з історії та теорії поліфонії (С.Григор'єв, Ю.Євдокимова, В.Іванов, В.Ключевський, Е.Курт, Т.Мюллер, М.Ройтерштейн, С.Павлюченко, В.Протопопов, С.Скребков, К.Ожак); наукові праці з музикознавства і музичної педагогіки з питань музичного сприйняття, в тому числі й поліфонії (О.Костюк, В.Медушевський, Є.Назайкінський, О.Рудницька, А.Сохор, Г.Дубініна, А.Каузова, Е.Курт, І.Меліксетян, С.Пермінова, З.Рінкявічус, М.Старчеус, Л.Цурканенко, К.Ожак), музичного слухового та музично-естетичного досвіду (А.Готсдінер, А.Сохор, О.Рудницька, Т.Завальська, О.Олексюк, Г.Скорик); методичні аспекти виконання поліфонічної музики (О.Алексєєв, І.Браудо, О.Гольденвейзер,

Н.Калініна, Я.Мільштейн, Г.Ципін); теоретичні та методичні засади професійної підготовки вчителя музики (Л.Масол, В.Орлов, І.Падалка, О.Щолокова).

Методи дослідження:

- теоретичні – аналіз філософської, психолого-педагогічної, мистецтвознавчої, музикознавчої, музично-педагогічної та методичної літератури; узагальнення, класифікація і систематизація наукових джерел для визначення сутності, змісту та структури досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики;

- емпіричні – вивчення педагогічного досвіду викладання поліфонії та методики роботи над поліфонією у виконавському класі; педагогічне спостереження (фіксоване та нефіксоване), усне опитування, анкетування, виконавський аналіз, метод звукових анкет, педагогічний експеримент;

- методи математичної статистики – якісна й кількісна обробка експериментальних даних, графічна інтерпретація цифрових характеристик, метод рангової кореляції за Спірменом для перевірки ефективності розробленої методики та підтвердження системності досвіду сприйняття поліфонії.

Організація дослідження. Наукове дослідження здійснювалось протягом 1999 – 2006 рр. в три етапи:

- на першому етапі (1999 – 2001) було проаналізовано філософську, психолого-педагогічну, мистецтвознавчу, методичну літературу з обраної проблеми; конкретизовано мету, об'єкт, предмет та завдання дослідження; визначено сутність та компонентну структуру досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики; виявлено умови, що ефективно впливають на процес його формування;

- на другому етапі (2001 – 2005) було узагальнено теоретичну базу, визначено критеріальний апарат дослідження, здійснено констатувальний та формувальний експеримент;

- на третьому етапі (2005 – 2006) було проаналізовано та узагальнено результати дослідно-експериментальної роботи, здійснено математичну обробку даних та їх інтерпретацію.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалась на базі Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського, Чернівецького національного університету ім.Ю.Федьковича, Одеського обласного інституту удосконалення вчителів, факультету естетичного виховання Республіканського вищого навчального закладу “Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта), Білгород-Дністровського педагогічного училища Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського. Експериментальним дослідженням було охоплено 475 осіб, серед них: 401 студент, 20 слухачів курсів підвищення кваліфікації, 60 викладачів навчальних закладів.

Особистий внесок здобувача полягає в уточненні етапів розвитку поліфонічного стилю та визначенні етапів формування досвіду сприйняття поліфонії у студентів-музикантів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому *вперше* визначено сутність, зміст та компонентну структуру досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики як професійної системної якості; визначено

критерії та показники його сформованості відповідно до компонентної структури (когнітивно-операційний, досвідно-слуховий, поліфонічно-виконавський, діалогічно-комунікативний); розроблено та експериментально перевірено методику формування досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики, що включає ефективні інноваційні методи: фіксоване слухове спостереження (слухова робота з теоретичними схемами фігур); акустичне проектування (слухова робота з акустичними матрицями поліфонічних творів, в основі яких лежить електронне багатоканальне і різномембранне звучання поліфонічного твору). *Уточнено етапи розвитку поліфонічного стилю* (хоровий, інструментальний, фактурно-драматургічний, неополіфонічний), визначено аспекти дослідження поліфонії (музичний теоретико-методичний, художньо-культурологічний, філософсько-діалогічний). *Конкретизовано* сутність понять “досвід сприйняття поліфонії” та “музичний слуховий досвід”, визначено етапи його набуття (установчий, діяльнісний, рефлексивний). Обґрунтовано педагогічні умови ефективного формування досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики, зокрема: дотримання принципу історичної послідовності; комплексний розвиток теоретичної, виконавської та слухової складових музичної підготовки студента в галузі поліфонії; врахування попереднього рівня сформованості досвіду сприйняття поліфонії у студентів при виборі методів роботи над поліфонічними творами; актуалізація діалогу в навчально-виховному процесі.

Практичне значення дослідження полягає в розробці методики поетапного формування досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики, що забезпечує набуття студентами знань з історії й теорії поліфонії, поліфонічного слухового досвіду, розвиток умінь і навичок сприйняття та виконання поліфонії, роботи над поліфонічними творами в педагогічній діяльності. Матеріали дисертаційного дослідження взято за основу спецкурсу “Поліфонія у музично-педагогічному просторі”, впровадження якого у навчальний процес сприяло підвищенню якості музично-теоретичної, виконавської та практично-педагогічної підготовки майбутніх учителів музики. Основні матеріали розробленої автором методики використовувались на лекційних, семінарських, індивідуальних заняттях з предметів циклу професійно-орієнтованої підготовки майбутніх учителів музики у вищих педагогічних навчальних закладах.

Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані на заняттях з основного музичного інструмента, при вивченні курсів “Історія зарубіжної музики”, “Сольфеджіо”, “Стильова гармонізація”, “Методика музичного виховання”, для певної корекції та збагачення курсу “Поліфонія”; для діагностування рівнів сформованості досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення, висновки, рекомендації та результати дослідження апробовано на міжнародному музикологічному семінарі, присвяченому К.Д.Данькевичу (Одеса, 2003), міжнародній науковій конференції “Мистецька освіта в контексті євроінтеграції: теоретичні та методичні засади розвитку” (Суми, 2004); міжнародних науково-практичних конференціях: “Пріоритетні напрямки розвитку професійної освіти” (Одеса, 2002), “Культура та цивілізація. Схід та Захід.” (Одеса, 2004), “Захід –

Схід: музичне мистецтво і культура” (Одеса, 2004), “Модернізація мистецької освіти у контексті євроінтеграції” (Одеса, 2006); всеукраїнському науково-практичному семінарі “Сучасна мистецька освіта: реалії та перспективи (Суми, 2003). Результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри методики музичного виховання та хорового диригування Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського протягом 2003 – 2006 рр.

Теоретичні положення та практичні результати з проблеми формування досвіду сприйняття поліфонії були впроваджені в навчальній роботі із студентами Інституту мистецтв Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського (довідка №826 від 13.03.07), педагогічного факультету Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича (довідка №17-38/123 від 23.01.06), факультету естетичного виховання Республіканського вищого навчального закладу “Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта) (довідка №134 від 7.12.06), кафедри педагогіки та психології Одеського обласного інституту удосконалення вчителів (довідка №811 від 5.12.06), Білгород-Дністровського училища Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського (довідка №710 від 18.12.06), Чернівецького училища мистецтв ім. С.Воробкевича (довідка №101 від 29.08.05), вокально-хорового факультету Одеської музичної академії ім. А.В.Нежданової (довідка №996 від 31.10.2005).

Публікації. Матеріали дослідження відображено в 7 одноосібних публікаціях в наукових фахових виданнях України, та в 5 публікаціях, що додатково відображають результати наукової роботи, з яких 1 – у співавторстві.

Структура дисертації: робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (289 найменувань, з них 13 – іноземною мовою), 23 додатків. Загальний обсяг дисертації складає 285 сторінок, із них основного тексту – 170 сторінок. Робота містить 39 таблиць, 33 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** викладено загальну характеристику роботи, обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, розкрито методологічну й теоретичну основу, наукову новизну, практичне значення, методи дослідження, наведено відомості про апробацію.

У першому розділі – “**Теоретичні основи формування досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики**” – проаналізовано філософську, психолого-педагогічну, мистецтвознавчу, музикознавчу, музично-педагогічну літературу з питань поліфонії як полісемантичного поняття музичного мистецтва (вид багатоголосся, засіб музичної виразності, принцип музичного мислення, навчальна дисципліна – Г.Побережна, Т.Щерця), як метафори в різних видах мистецтва та в контексті діалогічно-комунікативних процесів; узагальнено наукові дослідження з питань музичного сприйняття, музичного досвіду, сприйняття поліфонії. На цій основі розкрито розуміння досліджуваної проблеми в теорії та

практиці музичної освіти, визначено сутність і зміст поняття “досвід сприйняття поліфонії” у майбутніх учителів музики, з’ясовано його структуру.

Зважаючи на тривалість історичного розвитку поліфонії, а також на досвід її вивчення і періодизації (у працях С.Григор’єва, Ю.Євдокимової, Г.Побережної, В.Протопопова, М.Ройтерштейна, Н.Симакової, Т.Щериці та інших), в дисертації уточнено етапи розвитку поліфонічного стилю та характеристики кожного з них: *хорового* (ранні поліфонічні форми, поліфонія Середньовіччя та Відродження, що характеризується розквітом хорового мистецтва, розвитком контрапунктичних та імітаційних засобів, використовуваними і композиторами наступних епох); *інструментального* (поліфонія Нового часу та Просвітництва з переважанням інструментальних форм); *фактурно-драматургічного* – XVIII – XIX ст. (використання поліфонії як драматургічного засобу композиторами класиками та романтиками); *неополіфонічного* – XIX – XX ст. (відродження інтересу до поліфонії, що виявилось у поверненні до поліфонічних форм, поліфонічних засобів виразності на новій ладо-гармонічній основі). Підкреслено, що ці етапи включають досягнення попередніх, ускладнюючи при цьому поліфонічну тканину і відповідно – поліфонічне мислення.

Аналіз поліфонічної проблематики у XX ст. дозволив виявити такі тенденції в науковій думці: активізацію музично-теоретичного, методично-виконавського та психолого-педагогічного дослідження поліфонії; використання терміна “поліфонія” як метафори для позначення “поліфонічних” принципів в мистецтві, культурології, філософії діалогу. Останнє визначається в педагогіці як метод “діалогу культур” шляхом розуміння “іншого”, яким може бути інша особа чи образ художнього твору. Все це дозволяє визначити основні аспекти дослідження феномена “поліфонія” в науці: музичний теоретико-методичний, художньо-культурологічний та філософсько-діалогічний. В дисертації здійснено спробу узагальнити досвід використання поліфонії в різних видах мистецтва як творчого методу за такими його різновидами: фігуративний, фактурний, метод діалогу, що може бути застосовано для аналізу художніх творів.

Поняття “досвід сприйняття поліфонії” розкривалося на основі концепцій музичного сприйняття (Б.Асаф’єв, Г.Орлов, В.Петрушин, Г.Тарасов, О.Костюк), музично-естетичного досвіду (Т.Завадська, О.Олексюк, Т.Скорик), музичного слухового досвіду (А.Готсдінер, В.Медушевський, С.Назайкінський, А.Сохор, О.Ростовський, О.Рудницька), сприйняття поліфонії. Аналіз наукових праць з досліджуваної проблеми дозволив розглянути класифікації типів музичного сприйняття, етапи його розвитку, різновиди перцептивних еталонів (еталони ладу, гармонії, тембру, фактури, стилю, форми, жанру, естетичні еталони) як основи музичного слухового досвіду, розкрити поетапність його набуття (установчий, діяльнісний, рефлексивний).

Теоретичний аналіз дозволив виявити, що музичний слуховий досвід забезпечує професійне музичне сприйняття. В дисертаційному дослідженні він тлумачиться як набутий у процесі спілкування з музикою (сприйняття, виконання) комплекс перцептивних еталонів, що зумовлює операційність музичного мислення та успішність виконання різних видів музичної діяльності.

Зміст поняття “сприйняття поліфонії” розкрито шляхом теоретичного

узагальнення наукової літератури з питань: специфіки сприйняття поліфонії (Е.Курт, М.Старчеус, Є.Южак); умов та методів розвитку поліфонічного слуху у школярів та студентів-музикантів (Г.Дубініна, А.Каузова, Т.Курасова, З.Рінкявічус, С.Пермінова, В.Спиридонова, Г.Ципін), принципів формування комплексу знань та слухових навичок з поліфонії (М.Шинкарьова), використання поліфонії як матеріалу для розвитку пізнавальної самостійності студентів-музикантів (Г.Гарбар). Поняття “поліфонічний слух”, що становить основу досліджуваного феномена, тлумачиться в науковій літературі як здатність чути, простежувати та співвідносити рух кількох мелодичних ліній, фактурних пластів, що розгортаються одночасно (З.Рінкявічус).

На основі теоретичного осмислення понять „музичне сприйняття”, „музичний слуховий досвід”, „музично-естетичний досвід”, „сприйняття поліфонії” визначено, що досвід сприйняття поліфонії – це інтегрована системна якість художньої перцептивної діяльності особистості, яка формується у процесі спілкування з поліфонічною музикою та забезпечує її емоційно-образне інтонаційно-диференційоване розуміння й інтерпретацію. Досвід сприйняття поліфонії майбутнього вчителя музики розглядається в дисертаційному дослідженні як професійна системна якість, що є одночасно процесом і результатом накопичення комплексу знань, розвитку умінь та навичок в галузі поліфонії, забезпечуючи її емоційне переживання, інтелектуальне розуміння та інтерпретацію в педагогічній діяльності.

Здійснене теоретичне дослідження дозволило визначити, що досвід сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики є складним утворенням, структуру якого складають такі компоненти: когнітивно-операційний, досвідно-слуховий, поліфонічно-виконавський та діалогічно-комунікативний.

Когнітивно-операційний компонент включає ознаки музичного інтелекту (спеціальні знання, навички їх практичного використання, загальні уявлення про предмет), мисленнєві операції аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення в галузі музичного мистецтва. *Досвідно-слуховий компонент* включає розвиненість певних видів музичного слуху (мелодичний, гармонічний, поліфонічний, тембродинамічний та внутрішній), музичність, уяву, креативність, музичну пам'ять, музичні перцептивні еталони, увагу. *Поліфонічно-виконавський компонент* – це система технічно-виконавських, художньо-інтерпретаційних навичок, навичок слухового самоконтролю. *Діалогічно-комунікативний компонент* – це вміння вести діалог, розвивати сприйняття поліфонії в учнів. Всі компоненти тісно взаємопов'язані між собою і складають системне утворення.

Таким чином, здійснене теоретичне дослідження дозволило дійти висновку про поетапність розвитку поліфонічного стилю, що відображає поступове ускладнення поліфонічного мислення. На основі проаналізованих джерел визначено сутність і компонентну структуру досвіду сприйняття поліфонії як важливої складової професійної підготовки майбутнього вчителя музики.

У другому розділі – “Експериментальне дослідження процесу формування досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики” – визначено критерії та показники, відтворено констатувальний експеримент і визначено рівні сформованості досвіду сприйняття поліфонії, охарактеризовано педагогічні

умови, що сприяють ефективності процесу формування досвіду сприйняття поліфонії; викладено основний зміст етапів формувального експерименту, здійснено математико-статистичну обробку даних, проаналізовано результати.

Дослідження здійснювалось поетапно. На етапі проведення констатувального експерименту було встановлено, що рівень знань з історії, теорії поліфонії, музичний слуховий досвід у студентів в цій галузі недостатній для продуктивної навчальної діяльності. Формуванню навичок самостійної виконавської роботи над поліфонічними творами не надається належного значення. Курс поліфонії у вищих педагогічних закладах викладається без належного врахування історії її розвитку, не достатньо ілюструючи музичними прикладами і не спрямовуючи на подальшу педагогічну діяльність майбутнього вчителя музики. Результатом цього є відсутність у студентів-музикантів інтересу до творів поліфонічного стилю, їх методична невідповідність до подальшої педагогічної роботи з поліфонічними творами у школі.

Виявлення рівнів сформованості досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики здійснювалось за такими критеріями: *когнітивно-операційний*, показниками якого є: знання історико-теоретичних основ поліфонії; уявлення про специфіку поліфонічної фактури; розуміння сутності терміна "поліфонія" в мистецтві; операційні навички мислення в поліфонії; *досвідно-слуховий*, показниками якого є: сформованість слухових музично-поліфонічних еталонів; слухова тембральна диференціація; якість слухового аналізу; якість сприйняття характеру та драматургії поліфонічного твору; диференціація ладових емоційних змін у поліфонічному творі; *поліфонічно-виконавський*, показниками якого є: навички самостійного вивчення поліфонічного твору; вміння слухати партнера під час ансамблевої гри; рівень виконавської поліфонічної майстерності; виконавська рефлексія; *діалогічно-комунікативний*, показниками якого є: навички міжособистісного діалогічного спілкування; навички діалогічного спілкування з поліфонічним твором: методична підготовленість до роботи над поліфонічними творами в школі.

Констатувальний експеримент було здійснено шляхом застосування таких прийомів та методів: педагогічного спостереження, письмового та усного опитування, анкетування, фіксованого слухового спостереження, творчих завдань, роботи з потімним текстом, аналізу виконання та самостійної роботи над поліфонічними творами, музично-теоретичного аналізу, експертного оцінювання. На основі отриманих результатів та їх математико-статистичної обробки було визначено рівні сформованості досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики.

Високий рівень було виявлено у 7.3% студентів (11 осіб), що характеризується значним обсягом знань з історії й теорії поліфонії, розумінням багатозначності терміна "поліфонія" в мистецтві; вмінням вільно та своєчасно оперувати наявними знаннями та музично-стилістичними уявленнями. У студентів було виявлено необхідний фонд накопичених перцептивно-поліфонічних еталонів, розвинені навички тембральної диференціації багатоголосної тканини та слухового аналізу. Віднесені до цього рівня студенти виявили яскраві художньо-образні асоціації, адекватну емоційну реакцію на образи, що сприймалися та виконувалися ними. Вони здатні професійно і самостійно працювати над інтерпретацією

поліфонічних творів та здійснювати виконавську рефлексію. Студенти, які досягли цього рівня, продемонстрували сформовані навички ведення діалогу та якісної методичної роботи над поліфонічними творами в школі.

Достатній рівень (26.7%) характеризувався наявністю необхідних знань з історії та теорії поліфонії, однак недостатньою своєчасністю їх використання, обмеженістю уявлень про зразки поліфонії у мистецтві (40 осіб). Перцептивно-поліфонічні еталони цих реципієнтів обмежуються найпоширенішими музичними уявленнями. Студентам цього рівня притаманне адекватне, але переважно репродуктивне сприйняття характеру та драматургії поліфонічного твору. Вони здатні самостійно та професійно вивчити поліфонічний твір і адекватно оцінювати власне виконання, якому бракує яскравої творчої індивідуальності. Респонденти продемонстрували методичну підготовленість до роботи над поліфонією в школі, але недостатньо спрямовані на ведення діалогу.

Середній рівень (34.7%) виявив вибіркковість і фрагментарність музичних уявлень та знань з предмету, навички оперування якими розвинені недостатньо (52 особи). Сформованість перцептивно-поліфонічних еталонів і тембральної диференціації у них недостатня, що призводить до нестабільності слухового аналізу. Сприйняття характеру та драматургії поліфонічного твору спирається на окремі чуттєві враження, уривчасті уявлення і не передбачає його повної адекватності і творчої інтерпретації. Студенти не виявили відповідного рівня підготовки до виконання поліфонічних творів, а також належних навичок самостійної роботи над ними. Оцінювання власного виконання цими респондентами було неповним та необґрунтованим, а в деяких випадках – неадекватним. Навички ведення діалогу розвинені недостатньо. Майбутні фахівці здатні самостійно викласти матеріал з теми, але не підготовлені до методичної роботи над поліфонічними творами в школі.

Низький рівень властивий 31.3% респондентам (47 особам). Він свідчить про відсутність необхідного обсягу знань з поліфонії, що, у свою чергу, зумовлює низьку операційність мислення. Студенти не здатні сприймати й аналізувати поліфонічну музичну тканину, їх тембральне та художньо-образне сприйняття неадекватне, а творча інтерпретація художнього образу – формальна. Вони продемонстрували професійну безграмотність при виконанні поліфонічних творів та відсутність навичок самостійної роботи над ними. Майбутні фахівці виявились неспроможними адекватно оцінювати власне виконання, вести діалог та розвивати сприйняття поліфонії у школярів під час педагогічної практики.

На основі результатів діагностування було здійснено кореляційний аналіз за Спірменом. Він дозволив підтвердити припущення про системний характер досвіду сприйняття поліфонії і виявити високий рівень взаємозв'язку всіх компонентів досвіду сприйняття поліфонії. Найвищий коефіцієнт кореляції виявлено між досвідно-слуховим та інтерпретаційно-виконавським (0.91), між досвідно-слуховим та діалогічно-комунікативним компонентами (0.82).

З метою підвищення рівня сформованості досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики на базі Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського було здійснено формувальний експеримент, що включав чотири етапи (протягом чотирьох навчальних років). В експерименті

взяли участь студенти I - IV курсів в кількості 121 особи. Тридцять студентів склали: основну експериментальну групу ЕГ (15 осіб) та основну контрольну групу КГ (15 осіб). Для підтвердження ефективності деяких впроваджених педагогічних методів та прийомів на другому, третьому та четвертому етапах до експерименту включалися додаткові експериментальні та контрольні групи, із зазначенням відповідно курсу навчання та етапу експерименту: ЕГd2 (16 осіб), КГd2 (15 осіб), ЕГd3 (15 осіб), КГd3 (15 осіб), ЕГd4 (15 осіб), КГd4 (15 осіб).

Під час впровадження методики формування досвіду сприйняття поліфонії певною мірою дотримувався принцип історичної послідовності етапів розвитку поліфонічного стилю. Так, на *першому етапі* розвиток навичок сприйняття поліфонії здійснювався переважно на матеріалі давніх хорових творів (IX – XV ст.), що дозволяла програма дисципліни “Історія зарубіжної музики”. Хорові твори наступних епох студенти вивчали за нашою експериментальною установкою в “Хоровому класі”, засвоювали теоретичні основи поліфонії в курсах “Стильова гармонізація” та “Сольфеджіо”. Музично-ілюстративний матеріал викладався в хронологічній послідовності, що допомагало студентам усвідомити логіку розвитку поліфонічного стилю. Педагогічною метою цього етапу було: сформувати у студентів інтерес до поліфонічної музики шляхом збагачення їх слухового досвіду сприйняття хорової поліфонії, систематизувати історико-теоретичні знання з поліфонії, розвинути поліфонічні стильові уявлення, виробити навички художньо-образного аналізу поліфонічних творів. Серед основних методів та прийомів були: прослуховування поліфонічних творів, вивчення теоретичних основ поліфонії, аналіз специфічних ознак поліфонічної фактури в епоху Середньовіччя та Відродження та особливостей художнього змісту поліфонічних творів, зумовлених філософськими тенденціями епохи.

На *другому етапі* здійснювалась виконавська підготовка студентів шляхом засвоєння поліфонічного репертуару XVII – XX ст. при вивченні таких дисциплін: “Гра на основному музичному інструменті”, “Концертмейстерський клас” та “Ансамблеве музикування”. Мета полягала в набутті студентами навичок самостійної роботи над поліфонічними творами, зокрема грамотного та виразного виконання поліфонічної тканини, роботи над поліфонічним голосоведенням, цілісного, адекватного, художньо-образного виконання поліфонічного твору. Основними методами та прийомами були: виконавська робота над поліфонічним твором, ансамблева гра, слухання та аналіз аудіозаписів, створення моделі виконавської інтерпретації та письмових анотацій до поліфонічного твору, порівняльний аналіз.

На *третьому етапі* було впроваджено спецкурс “Поліфонія в музично-педагогічному просторі”, мета якого - сформувати досвід сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики шляхом поєднання теоретичної, слухової та виконавської складових музичної підготовки, що вирішувалося шляхом вивчення таких тем: “Специфіка використання терміна “поліфонія” в мистецтві”, “Роль поліфонії в еволюції музичного мислення”, “Поліфонічні засоби в контексті драматургії образів”, “Методичні основи самостійного вивчення поліфонічних творів”, “Використання поліфонічної музики в школі”, “Метод “діалогу культур” в педагогічній практиці”. Якщо на першому та другому етапах формувалась

перцептивна та виконавська основа досвіду сприйняття поліфонії як професійної системної якості майбутнього вчителя музики, що переважно розвивало досвідно-слуховий та поліфонічно-виконавський компоненти, то на третьому етапі процес формування здійснювався комплексно, охоплюючи всі компоненти досвіду в його цілісності та системності.

Спецкурс включав теоретичну та практичну частини. Теоретична мала на меті поглибити знання з поліфонії як музично-теоретичної дисципліни та розвинути уявлення про використання терміна “поліфонія” в мистецтві, культурології, сформувати знання, що зумовлюють усвідомлення “діалогової стратегії педагогічного спілкування”. Важливим завданням цього етапу було підготувати студентів до практичної педагогічної діяльності. Серед методів та прийомів роботи на практичних заняттях були: узагальнення теоретичних основ поліфонії; слуховий аналіз та вибіркове інтонування поліфонічних творів, графічне зображення заданого голосу поліфонічного твору, фіксоване слухове спостереження, акустичне проектування, створення елементів поліфонічної фактури при аранжуванні шкільного пісенного репертуару, створення моделі інтерпретації, виконавський аналіз поліфонічних творів, написання анотацій до них; розробка уроків музики за методом “діалог культур” з використанням поліфонічного репертуару та їх практичне моделювання.

Четвертий етап здійснювався в умовах педагогічної практики. Його мета – сформувати у студентів готовність практично застосовувати набутий досвід сприйняття поліфонії в педагогічній діяльності, розвиваючи у школярів інтерес до творів поліфонічного стилю, формуючи уміння й навички сприйняття та хорового виконання елементів поліфонізованої фактури, викладаючи історію й теорію поліфонії в обсязі, що відповідає програмним вимогам, розвиваючи в учнів навички художньо-образного аналізу поліфонічних творів, вміння висловлювати враження про них. Для цього студенти добирали необхідні форми і методи для роботи: інтонування і слухання нескладних поліфонічних творів, їх художньо-образний аналіз, вивчення елементів теорії поліфонії, творчі завдання (пластичне інтонування, малювання, опис образних уявлень).

Під час формувального експерименту було використано поліфонічні твори видатних композиторів (О. ді Лассо, Й.Окегема, Дж.Палестріни, Гр.Аллегрі, Кл.Монтеверді, Й.С.Баха, Г.Ф.Генделя, Ф.Мендельсона, С.Франка, М.Регера, Д.Шостаковича, М.Хіндемита), зокрема й українських – Д.Бортнянського, М.Березовського, А.Веделя, М.Леонтовича, М.Скорика, В.Бібіка та інших.

Результативність та ефективність запропонованої методики формування досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх вчителів музики перевірено під час контрольних зрізів після кожного етапу формувального експерименту. В таблиці 1 відображено результати експериментальних і контрольних груп до формувального експерименту і після його проведення.

Результати обстеження виявили позитивні зміни у студентів основної експериментальної групи. Як показано в таблиці 1, кількість студентів високого рівня основної експериментальної групи ЕГ зросла на 33,33%, достатнього рівня – на 26,66%, середнього – зменшилася на 26,67%, низького – зменшилася на 33,33%. Позитивні результати спостерігаються і в додаткових експериментальних

групах. В контрольних групах результати значно нижчі. Про це свідчать показники основної контрольної групи КГ: високий рівень зріс на 6,66%, достатній – на 13,33%, середній рівень знизився на 6,66%, низький рівень – на 13,33%.

Таблиця 1

**Динаміка формування досвіду сприйняття поліфонії
у майбутніх учителів музики (у %)**

Групи	Рівні сформованості досвіду сприйняття поліфонії								
	До проведення формувального експерименту								
	Високий		Достатній		Середній		Низький		Заг. кіль- кість
	Кіль-ть	%	Кіль-ть	%	Кіль-ть	%	Кіль-ть	%	
ЕГ	0	0	4	26,67	6	40	5	33,33	15
КГ	1	6,67	3	20	5	33,33	6	40	15
ЕГd2	1	6,25	4	25	5	31,25	6	37,5	16
КГd2	1	6,67	4	26,67	5	33,33	5	33,33	15
ЕГd3	1	6,67	4	26,67	5	33,33	5	33,33	15
КГd3	1	6,67	4	26,67	5	33,33	5	33,33	15
ЕГd4	2	13,33	4	26,67	5	33,33	4	26,67	15
КГd4	1	6,67	4	26,67	6	40	4	26,66	15
Після проведення формувального експерименту									
ЕГ	5	33,33	8	53,33	2	13,33	0	0	15
КГ	2	13,33	5	33,33	4	26,67	4	26,67	15
ЕГd2	2	12,5	4	25	6	37,5	4	25	16
КГd2	1	6,67	4	26,67	5	33,33	5	33,33	15
ЕГd3	2	13,34	5	33,33	5	33,33	3	20	15
КГd3	1	6,67	4	26,67	6	40	4	26,66	15
ЕГd4	2	13,34	5	33,33	6	40	2	13,33	15
КГd4	2	13,33	4	26,67	5	33,33	4	26,67	15

Одержані результати дозволили дійти висновку про ефективність впровадженної методики з формування досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики.

Проведене дослідження дозволило дійти таких **висновків**:

1. На основі аналізу наукових джерел визначено, що поліфонія розглядається в музикознавстві – як полісемантичне поняття музичного мистецтва; в мистецтвознавстві, культурології, філософії – як метафора для позначення подібних до поліфонії явищ, як творчий метод.

2. Аналіз наукових досліджень дозволив уточнити етапи розвитку поліфонічного стилю (хоровий – поліфонія епохи Середньовіччя та Відродження, інструментальний – інструментальна поліфонія епохи Нового часу та Просвітництва, фактурно-драматургічний – поліфонія епохи класицизму та романтизму, неополіфонічний – поліфонія XIX – XX ст.), визначити музичний теоретико-методичний, художньо-культурологічний та філософсько-діалогічний аспекти дослідження феномена поліфонії в науці.

3. У процесі теоретичного дослідження уточнено поняття “музичний слуховий досвід” як набутий у процесі спілкування з музикою (сприйняття, виконання) комплекс перцептивних еталонів, що зумовлює операційність музичного мислення та успішність виконання різних видів музичної діяльності. Набуття цього досвіду здійснюється поетапно. Установчий етап передбачає розвиток інтересу до музичного мистецтва; діяльнісний – ознайомлення з новими музичними

творами, накопичення музичних перцептивних еталонів, розвиток навичок художньо-образного аналізу музики; рефлексивний - розвиток особистості шляхом осягнення накопичених музично-естетичних переживань, формування ціннісного відношення до музичних творів.

4. Опрацювання наукових джерел з питань музичного сприйняття, музичного слухового досвіду та сприйняття поліфонії дозволило визначити поняття “досвід сприйняття поліфонії”, що розглядається як інтегрована системна якість художньо-перцептивної діяльності особистості, яка формується в процесі спілкування з поліфонічною музикою та забезпечує її диференційно-цілісне емоційно-образне осягнення та інтерпретацію. Досвід сприйняття поліфонії майбутнього вчителя музики інтерпретується в дослідженні як професійна системна якість, що є одночасно процесом і результатом накопичення комплексу знань, розвитку умінь та навичок в галузі поліфонії, забезпечуючи її емоційне переживання, інтелектуальне розуміння та інтерпретацію в педагогічній діяльності. Його структуру складають такі компоненти: когнітивно-операційний, досвідно-слуховий, поліфонічно-виконавський, діалогічно-комунікативний.

5. Діагностування досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики здійснювалось за такими критеріями і показниками: *когнітивно-операційний* (знання історико-теоретичних основ поліфонії; уявлення про специфіку поліфонічної фактури; розуміння сутності терміна “поліфонія” в мистецтві; операціональні навички мислення в поліфонії); *досвідно-слуховий* (сформованість слухових музично-поліфонічних еталонів; слухова тембральна диференціація; якість слухового аналізу; якість сприйняття характеру та драматургії поліфонічного твору; диференціація ладових емоційних змін у поліфонічному творі); *поліфонічно-виконавський* (навички самостійного опанування поліфонічного твору; вміння слухати партнера під час ансамблевої гри; рівень виконавської поліфонічної майстерності; виконавська рефлексія); *діалогічно-комунікативний* (навички міжособистісного діалогічного спілкування; навички діалогічного спілкування з поліфонічним твором; методична підготовленість до роботи над ними у школі). Діагностування дозволило виявити такі рівні сформованості досвіду сприйняття поліфонії: високий, достатній, середній та низький. Обчислення коефіцієнта кореляції за Спірменом підтвердило, що досвід сприйняття поліфонії є системним цілісним утворенням, компоненти якого тісно взаємопов'язані. Найбільший кореляційний зв'язок виявлено між досвідно-слуховим і поліфонічно-виконавським, а також між досвідно-слуховим і діалогічно-комунікативним компонентами.

6. Позитивні результати формуального експерименту було досягнуто завдяки таким педагогічним умовам: дотримання принципу історичної послідовності; комплексний розвиток теоретичної, виконавської та слухової складових музичної підготовки студента в галузі поліфонії; врахування попереднього рівня сформованості досвіду сприйняття поліфонії у студентів при виборі методів роботи над поліфонічними творами; актуалізація діалогу в навчально-виховному процесі.

7. Під час формуального експерименту було перевірено ефективність поетапної методики формування досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики. Перший етап передбачав розвиток у студентів інтересу до поліфонічної музики, збагачення їх поліфонічного слухового досвіду. Другий

етап був спрямований на вироблення у студентів умінь та навичок самостійної виконавської роботи над поліфонічними творами. Третій етап забезпечував комплексне формування всіх компонентів досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики шляхом впровадження спецкурсу “Поліфонія в музично-педагогічному просторі”. Четвертий етап дозволив закріпити набуті студентами знання, уміння та навички, застосовуючи їх у практичній педагогічній діяльності. Студенти експериментальних груп підвищили рівень знань з історії й теорії поліфонії, набули навичок сприймати та інтерпретувати поліфонічні твори, розуміти їх художньо-образний зміст, працювати над поліфонічними творами у школі. Формувальний експеримент підтвердив ефективність розроблених інноваційних методів (фіксоване слухове спостереження, акустичне проектування).

8. Аналіз результатів педагогічного експерименту підтвердив результативність методики формування досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх вчителів музики, про що свідчать позитивні зрушення в кожному з компонентів досвіду сприйняття поліфонії у студентів експериментальних груп.

Дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів формування досвіду сприйняття поліфонії, подальшого наукового розгляду потребують питання розвитку навичок сприйняття поліфонії у школярів, впливу досвіду сприйняття поліфонії на розвиток музичних здібностей особистості, її творчого потенціалу, музично-виконавської підготовки, професійного зростання майбутніх учителів музики.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях автора:

1. Сибірякова М.І. До питання формування музичного розуміння у майбутніх учителів музики //Науковий вісник: Зб. наук. праць. – Вип.10. – Ч.І. – Одеса: ПДПУ ім.К.Д.Ушинського, 2002. – С. 58 – 60.
2. Сибірякова М.І. Діагностика поліфонічного мислення майбутніх вчителів музики //Педагогічні науки: Зб. наук. праць. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2003. – С.467 – 472.
3. Сибірякова-Хіхловська М.І. Творче мислення як компонент у структурі досвіду сприйняття поліфонії майбутніми вчителями музики //Наукові записки: Психолого-педагогічні науки. – №2. – Ніжин, 2004. – С. 148 - 151.
4. Сибірякова-Хіхловська М.І. Діалогічно-комунікативний компонент досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики //Науковий вісник: Зб. наук. праць. – №5 - 6. – Одеса: ПДПУ ім.К.Д.Ушинського, 2005. – С.180 – 186.
5. Сибірякова-Хіхловська М.І. Формування музичного інтелекту в процесі сприйняття поліфонічних творів майбутнім вчителем музики //Науковий часопис Національного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Зб. наук. праць. – Вип. 2 (7). – К.: НПУ, 2005. – С.67 – 71.
6. Сибірякова-Хіхловська М.І. Діалог культур на уроках музики у школі //Наша школа: Науково-методичний журнал. – №3. – Одеса: Одеський ОІУВ, 2005. – С.9 - 12.
7. Сибірякова-Хіхловська М.І. Зміст процесу формування досвіду сприйняття

поліфонії у майбутніх учителів музики //Науковий вісник: 36. наук. праць. Випуск: Мистецька освіта: Сучасний стан і перспективи розвитку. – Ч.1. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2006. – С.94 – 102.

8. Сибірякова М.И. Полифоническое мышление студента как основа формирования музыкально-исполнительской культуры //Матеріали міжнародного музикологічного семінару присвяченого К.Д.Данькевичу. – Одеса: ОДМА ім.А.В.Нежданової, 2003. – С.108 – 109.

9. Сибірякова-Хіхловська М.І. Середньовічний органум як основа становлення професійної поліфонічної музики //Культура і цивілізація. Схід і Захід. Музична культура: Схід – Захід: Матеріали Наук.- практич. конференції з проблем культури та Міжнар. музикознавч. семінару пам'яті С.Д.Орфєєва 2003 – 2004. – Одеса: Астропринт, 2006. – С. 243 – 245.

10.Сибірякова-Хіхловська М.І.Розвиток творчого мислення у процесі професійної підготовки вчителя музики //Культура і цивілізація. Схід і Захід. Музична культура: Схід – Захід: Матеріали Наук.- практич. конференції з проблем культури та Міжнар. музикознавч. семінару пам'яті С.Д.Орфєєва 2003 – 2004. – Одеса: Астропринт, 2006. – С. 437 – 439.

11.Сибірякова-Хіхловська М.І. До питання визначення компонентної структури досвіду сприйняття поліфонії у студентів-музикантів //Мистецька освіта в контексті європейської інтеграції: Теоретичні та методичні засади розвитку/ Тези міжнародної наукової конференції (30 червня - 2 липня). – Київ – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2004. – С. 129 – 130.

12.Сибірякова-Хіхловська М.І., Шмакова А.Є. Етапність формування досвіду сприйняття поліфонії у студентів музикантів //Materialy II Miednarodowej naukowe-praktycznej konferencji “Wyksza cenie I nauka bez granic - 2005” (19-27 grudnia 2005 roku). – Т. 27. – Przemysl – Praha^ Nauka I studia – Publishing house Education and Seience S.r.o., 2005. – S.6 – 7.

АНОТАЦІЯ

Сибірякова-Хіхловська М.І. Формування досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (музика і музичне виховання). – Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, 2007.

У дисертації досліджується проблема формування досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики в процесі музично-теоретичної, виконавської та практично-педагогічної підготовки. Уточнено етапи розвитку поліфонічного стилю та аспекти теоретичного дослідження поліфонії, розглянуто специфіку сприйняття поліфонії. Науково обгрунтовано сутність досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики, визначено і систематизовано його компонентну структуру. Доведено, що досвід сприйняття поліфонії є цілісним системним утворенням, яке характеризується високим рівнем кореляції його компонентів. Визначено критерії, показники та рівні сформованості досвіду сприйняття

поліфонії у студентів-музикантів, розроблено педагогічні умови та етапи формування досвіду сприйняття поліфонії, впроваджено у практику вищих педагогічних навчальних закладів методику його формування у майбутніх учителів музики.

Ключові слова: поліфонія, музичне сприйняття, музичний слуховий досвід, сприйняття поліфонії, досвід сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики.

АННОТАЦИЯ

Сибирякова-Хихловская М.И. Формирование опыта восприятия полифонии у будущих учителей музыки. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 — теория и методика обучения (музыка и музыкальное воспитание). — Киевский национальный университет культуры и искусств, Киев, 2007.

В исследовании рассмотрена проблема формирования опыта восприятия полифонии у будущих учителей музыки, определены педагогические условия, обеспечивающие эффективность методики его формирования. Опыт восприятия полифонии будущего учителя музыки рассматривается одновременно как процесс и результат накопления комплекса знаний, умений и навыков в области полифонии, обеспечивающих ее эмоциональное переживание, интеллектуальное понимание и творческую интерпретацию в педагогической деятельности.

Структуру опыта восприятия полифонии будущего учителя музыки составляют следующие компоненты: когнитивно-операциональный, опытно-слуховой, полифонически-исполнительский, диалогически-коммуникативный.

Когнитивно-операциональный компонент включает показатели музыкального интеллекта (специальные знания, навыки их практического использования, общие представления о предмете) и мыслительные операции синтеза, анализа, классификации, обобщения в области музыкального искусства. *Опытно-слуховой компонент* включает определенные виды музыкального слуха (мелодический, гармонический, полифонический, тембродинамический и внутренний слух), музыкальность, воображение, креативность, музыкальную память, музыкальные слуховые эталоны, внимание. *Полифонически-исполнительский компонент* включает систему технически-исполнительских, художественно-интерпретационных, контрольно-аналитических навыков. *Диалогически-коммуникативный* компонент включает умения вести диалог и преподавать полифонию в школе.

В исследовании определены следующие педагогические условия формирования опыта восприятия полифонии у будущих учителей музыки: внедрение принципа исторической последовательности; обеспечение комплексного развития теоретической, исполнительской и слуховой составляющих музыкальной подготовки студентов; определение уровня сформированности опыта восприятия полифонии студента-музиканта при выборе методов работы над полифоническими произведениями; актуализация диалога в учебно-воспитательном процессе.

Для диагностирования опыта восприятия полифонии были выделены следующие критерии и показатели: когнитивно-операциональный (знания историко-теоретических основ полифонии, представления о специфике полифонической

фактуры, понимание сути термина «полифония» в искусстве; операциональные навыки мышления в полифонии); опытно-слуховой (сформированность музыкальных перцептивных эталонов, слуховая тембральная дифференциация, качество слухового анализа, качество восприятия характера и драматургии полифонического произведения, дифференциация ладовых эмоциональных изменений в полифоническом произведении); полифонически-исполнительский (навыки самостоятельного изучения полифонического произведения, умение слушать партнера во время ансамблевого исполнения, уровень исполнительского полифонического мастерства, исполнительская рефлексия); диалогически-коммуникативный (навыки диалогического межличностного общения, навыки диалогического общения с полифоническими произведениями, методическая подготовленность к работе над полифоническими произведениями в школе). На основе диагностирования были выявлены следующие уровни сформированности опыта восприятия полифонии: высокий, достаточный, средний и низкий.

Формирующий эксперимент осуществлен в четыре этапа. Его целью было формирование у студентов фундаментальных историко-теоретических знаний по полифонии, музыкальных перцептивных эталонов и навыков восприятия полифонической фактуры, методической подготовленности к исполнительской и педагогической работе над полифоническими произведениями, адекватных художественно-образных представлений, умений вести диалог. На основе методики формирующего эксперимента разработан спецкурс «Полифония в музыкально-педагогическом пространстве», а также комплекс методов и приемов для усовершенствования теоретической, слуховой, исполнительской и педагогической подготовки студента-музыканта (метод фиксированного слухового наблюдения, метод акустического проектирования, метод сравнительной драматургии, слушание, пение и анализ полифонических произведений, комплекс методов исполнительской работы над полифонией, разработка и моделирование уроков музыки по методу «диалог культур» на материале полифонической музыки).

Результаты формирующего эксперимента подтверждают, что уровень сформированности опыта восприятия полифонии у студентов экспериментальной группы существенно возрос по сравнению с результатами в контрольной группе. Таким образом, проведенное педагогическое исследование позволило подтвердить эффективность предложенных педагогических условий и методов формирования опыта восприятия полифонии у будущих учителей музыки.

Ключевые слова: полифония, музыкальное восприятие, музыкальный слуховой опыт, восприятие полифонии, опыт восприятия полифонии у будущих учителей музыки.

ANNOTATION

M.I.Sybiryakova-Khikhlovskaya. The formation of future music teachers' experience of polyphony perception. – The manuscript.

The Dissertation for a scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.02 - The Theory and Methods of Teaching (Music and Musical Education). - Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, 2007.

The problem of formation of future music teachers' experience of polyphony perception in the process of musical-theoretical, performance and professional pedagogical training has been investigated in the thesis. The specific nature of polyphony perception has been determined in the research project. The essence of experience of polyphony perception has been scientifically proved, its component structure has been determined and systematized. It has been found out that experience of polyphony perception is an integrated system formation, which is characterised by the high level of correlation of its components. Pedagogical conditions and the stages of the formation of polyphony perception experience have been determined, the methods of its formation with future music teachers have been proved theoretically and confirmed experimentally.

Key words: polyphony, music perception, music hearing experience, polyphony's perception, future music teachers' experience of polyphony perception.